

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2007-2008

ΜΑΘΗΜΑ

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΜΑ

Η ΚΑΤΑΣΧΕΣΗ ΕΝΤΥΠΩΝ ΜΕ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

A.M.: 1340199404861

ΑΘΗΝΑ

ΜΑΙΟΣ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	1
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
2. Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ	3
2.1. Η έννοια του τύπου	3
2.2. Το περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου.....	5
3. Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΑΤΑΣΧΕΣΗΣ ΕΝΤΥΠΩΝ.....	8
3.1. Το περιεχόμενο της απαγόρευσης κατάσχεσης εντύπων	8
3.2. Η επιβολή του ειδικού περιορισμού της κατάσχεσης εντύπων.....	9
4. Η ΚΑΤΑΣΧΕΣΗ ΕΝΤΥΠΩΝ ΜΕ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ.....	14
4.1. Τα ασφαλιστικά μέτρα ως ειδική διαδικασία.....	14
4.2. Οι προϋποθέσεις επιβολής ασφαλιστικών μέτρων για την κατάσχεση εντύπων	15
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	16
6. ΠΕΡΙΛΗΨΗ, ΛΗΜΜΑΤΑ	17
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	18
8. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	19
9. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	20

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Η κατάσχεση εντύπων με ασφαλιστικά μέτρα»

Η ελευθερία του τύπου αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την εύρυθμη λειτουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Παράλληλα με το ατομικό δικαίωμα, που εκλαμβάνεται ως υποκειμενική αρχή, ο τύπος αποτελεί και αντικειμενική θεσμική αρχή. Εκτείνεται δηλαδή και πέρα απ' τους φορείς για να εξυπηρετήσει τους δημοκρατικούς σκοπούς που προσδοκά από το θεσμό αυτό η κοινωνία ως σύνολο. Δεν είναι άλλωστε τυχαίος ο χαρακτηρισμός του τύπου ως «τέταρτη» εξουσία.

Για την προάσπιση της ελευθερίας του τύπου ο συντακτικός νομοθέτης ρητά προβλέπει στο άρθρο 14 παρ. 3 Συντ. ότι «η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή, απαγορεύεται». Παράλληλα, στο β' εδάφιο του ίδιου άρθρου προβλέπει ειδικές οριοθετήσεις που συνεπάγονται την επιβολή ειδικού και έντονου περιορισμού, δηλαδή της κατάσχεσης.

Στην παρούσα μελέτη θα οριοθετήσουμε το συνταγματικό δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου για να αντιληφθούμε κατ' αρχήν την έκταση και το νόημα της απαγόρευσης κατάσχεσης του άρθρου 14 παρ. 3. Κατόπιν τούτου, θα διερευνήσουμε την έκταση και το περιεχόμενο των «εξαιρέσεων» μέσα από νομολογιακά παραδείγματα, εντοπίζοντας τη δυνατότητα επίτευξης της κατάσχεσης εντύπων με επιβολή ασφαλιστικών μέτρων.

2. Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

2.1. Η έννοια του τύπου

Ο όρος «τύπος» χρησιμοποιείται με δύο έννοιες, την ευρεία και τη στενή. Τύπος υπό ευρεία έννοια, σύμφωνα με τον επικρατέστερο ορισμό, είναι κάθε προϊόν μηχανικού ή χημικού ή φυσικοχημικού μέσου που είναι ικανό για την παραγωγή μεγάλου αριθμού όμοιων κειμένων, εικόνων, παραστάσεων ή συμβόλων επάνω σε χαρτί ή άλλη ύλη (ύφασμα, μέταλλο, γυαλί, ξύλο, κ.λπ.). Τύπος, εξάλλου, υπό στενή έννοια είναι το προϊόν της τυπογραφίας. Τέλος, με τον όρο «τύπος» χαρακτηρίζονται μερικές φορές και οι εγκαταστάσεις ή γενικότερα τα μέσα, χάρις στα οποία γίνεται δυνατή η σε μεγάλο αριθμό παραγωγή των όμοιων κειμένων, εικόνων, κ.λπ.

Όλα τα προϊόντα αυτά –είτε πρόκειται για τύπο υπό στενή έννοια, είτε για τύπο υπό ευρεία– χαρακτηρίζονται και σαν έντυπα και απολαμβάνουν την προστασία που παρέχει το άρθρο 14 του Συντάγματος. Η προστασία όμως αυτή δεν παρουσιάζει πάντοτε την ίδια έκταση, επειδή το Σύνταγμα καθιερώνει ορισμένους διαφορισμούς, με συνέπεια άλλα προϊόντα του τύπου να έχουν ευρύτερη και άλλα περισσότερο περιορισμένη προστασία.¹

Στο άρθρο 1 του νόμου 1092/38 ορίζεται ότι στην έννοια του τύπου εμπίπτει «παν ό,τι εκ τυπογραφίας ή οιοδήποτε άλλου μηχανικού ή χημικού μέσου παράγεται εις όμοια αντίτυπα και χρησιμεύει εις πολλαπλασιασμό ή διάδοση χειρογράφων, εικόνων, παραστάσεων μετά ή άνευ σημειώσεων ή μουσικών έργων μετά κειμένου ή επεξηγήσεων ή φωνογραφικών πλακών».²

Σύμφωνα με τον ορισμό του τύπου υπό ευρεία έννοια, υπάγονται σ' αυτόν όχι μόνο οι εφημερίδες και τα περιοδικά, αλλά και τα βιβλία, τα φυλλάδια, οι φωτογραφίες, τα μετάλλια, τα μουσικά κείμενα (που αναπαράγονται με μηχανικό, χημικό ή φυσικοχημικό μέσο) και οι φωτογραφικές πλάκες, αν και αυτές δεν απολαμβάνουν την προστασία που καθιερώνεται για τον τύπο, επειδή υπάρχει ειδική διάταξη του άρθρου 15 παρ. 1 του Συντάγματος. Αντίθετα, τα χειρόγραφα, όσο μεγάλος κι αν είναι ο αριθμός τους, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν σαν «τύπος», επειδή δεν χρησιμοποιείται μηχανικό, χημικό ή

¹ Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001), σελ. 540.

² Καράκωστας Ι.Κ., *Το δίκαιο των ΜΜΕ* (2005), σελ. 33.

φυσικοχημικό μέσο για την παραγωγή τους. Αλλά και τα γραφομηχανημένα κείμενα δεν αποτελούν τύπο, παρά τη χρησιμοποίηση μηχανικού μέσου, επειδή δεν υπάρχει η δυνατότητα όμοιας παραγωγής σε μεγάλους αριθμούς ενώ το πολυγραφημένα ή τα φωτοτυπημένα κείμενα αποτελούν τύπο.³

Κατά το άρθρο 15 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος «οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του άρθρου 14 δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης. Δεν τίθεται επομένως ζήτημα για το αν αποτελούν «τύπο» τα μέσα αυτά. Το σύμφωνα με τα παραπάνω υλικό προϊόν συνιστά τύπο εφόσον περιέχει αντικειμενικό ή υποκειμενικό μήνυμα με την ευρύτατη έννοια του όρου του οποίου επιδιώκεται η διάδοση. «Τύπο» προστατευόμενο με το άρθρο 14 δεν συνιστά οποιοδήποτε έντυπο, αλλά μόνον εκείνο στο οποίο περιέχεται έκφραση γνώμης. Για το λόγο αυτό, απλές διακοσμητικές παραστάσεις δεν συνιστούν τύπο.⁴

Στο παρελθόν είχε γεννηθεί ζήτημα –ιδίως στη Γερμανία– αν ο κινηματογράφος υπάγεται ή όχι στην έννοια του τύπου, ώστε να απολαμβάνει τη σχετική συνταγματική προστασία. Ορισμένοι υποστήριζαν ότι οι εικόνες που προβάλλονται με την κινηματογραφική μηχανή αποτελούν τύπο, ενώ άλλοι είχαν τη γνώμη ότι ο κινηματογράφος εξομοιώνεται με θεατρική παράσταση. Η διαφωνία όμως αυτή είναι για την Ελλάδα χωρίς πρακτική σημασία, αφού, σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 1, οι προστατευτικές για τον τύπο συνταγματικές διατάξεις δεν επεκτείνονται και στον κινηματογράφο.⁵

Μεταξύ των εντύπων, ιδιαίτερη θέση κατέχουν εκείνα που εκδίδονται, περιοδικά και ιδίως οι εφημερίδες που αναφέρονται από το Σύνταγμα στις παρ. 3 και 9 του άρθρου 14. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του νόμου 1092/38, στην έννοια της εφημερίδας εμπίπτει το έντυπο εκείνο το οποίο εκδίδεται καθημερινά ή τουλάχιστον μια φορά το μήνα και το οποίο περιέχει ύλη πολιτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως ειδήσεις, κρίσεις επί θεμάτων της επικαιρότητας, αναγγελίες και διαφημίσεις. Περιοδικό κατά το άρθρο 4 του νόμου 1092/38 είναι το έντυπο εκείνο το οποίο εκδίδεται τουλάχιστον μια φορά το

³ Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001), σελ. 541.

⁴ Δημητρόπουλος Ανδρ. Γ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III* (2005), σελ. 238.

⁵ Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001), σελ. 542.

μήνα σε τακτικές εκδόσεις και του οποίου το περιεχόμενο δεν ταυτίζεται με αυτό της εφημερίδας. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η έννοια του εντύπου δεν ταυτίζεται με εκείνη του περιοδικού ή της εφημερίδας αλλά είναι ευρύτερη.⁶

Τα βιβλία υπάγονται στα έντυπα μέσα τόσο από πλευράς εξωτερικής όσο και από πλευράς περιεχομένου. Αυτό γίνεται δεκτό και από τον αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Κων. Κόλλια σε γνωμοδότησή του για τον τύπο, όπου αναφέρεται ότι η κατάσχεση των βιβλίων υπάγεται στις συνταγματικές εγγυήσεις που ισχύουν για τις εφημερίδες και τα άλλα έντυπα μέσα.⁷ Η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων αναφέρει ρητά ότι τα βιβλία υπάγονται στην έννοια του τύπου.⁸

2.2. Το περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου

Η «διπλή φύση», υποκειμενική και αντικειμενική, γίνεται γενικότερα παραδεκτή στην περίπτωση του τύπου, καθόσον είναι περισσότερο εμφανής. Όπως γίνεται δεκτό, η σχετική συνταγματική διάταξη δεν κατοχυρώνει μόνο δικαίωμα αλλά και θεσμική εγγύηση. Ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 14 παρ. 2 εδ. α' καθιερώνει αντικειμενική αρχή. Όπως ορίζει: «Ο τύπος είναι ελεύθερος». Ταυτόχρονα αναφέρεται και στο συνταγματικό δικαίωμα που απορρέει από την αντικειμενική αρχή. Όπως αρχίζει, «καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους» (Άρθρο 14 παρ. 1 Συντ).

Η ελευθερία του τύπου ως ελευθερία δημοσίευσης πληροφοριών έχει θετικό και αρνητικό περιεχόμενο. Είναι ελευθερία δημοσίευσης και μη δημοσίευσης. Αντίκειται επομένως στην ελευθερία του τύπου ο εξαναγκασμός σε δημοσίευση, πληροφοριών ή άλλου είδους κειμένων.

Η ελευθερία του τύπου είναι καταρχήν ελευθερία ενεργητική, με την έννοια ότι παρέχει την εξουσία έκφρασης με ένα συγκεκριμένο μέσο. Είναι η ελευθερία του γράφοντος, ελευθερία του συντάκτη του κειμένου να απευθυνθεί στο ευρύτερο κοινό. Είναι ελευθερία «εκπομπής» είδησης ή γνώμης. Είναι

⁶ Καράκωστας Ι.Κ., *Το δίκαιο των ΜΜΕ* (2005), σελ. 34.

⁷ Δημητρόπουλος Ανδρ. Γ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III* (2005), σελ. 1081.

⁸ Μον.Πρ.Αθ., απ. 5208/2000, Ολ.ΑΠ 13/1999, ΝοΒ 48 (2000), σελ. 447 επ.

όμως η ελευθερία του τύπου και ελευθερία «παθητική», είναι δηλαδή και ελευθερία του αναγνώστη; Εκτός από «ελευθερία του πομπού» είναι και «ελευθερία του δέκτη»; Οριοθετείται η ελευθερία του τύπου με την «άφιξη» του εντύπου στον αναγνώστη ή εκτίνεται και στην ανάγνωση του εντύπου; Σε κάθε περίπτωση η «παθητική ελευθερία του τύπου» βρίσκει στέρεη νομική θεμελίωση στην ελευθερία πληροφόρησης (άρθρ. 5Α) αλλά και σε άλλες συνταγματικές διατάξεις.⁹

Η ελευθερία του τύπου που προστατεύει το άρθρο 14 του Συντάγματος περιλαμβάνει α) την ελευθερία έκδοσης, β) την ελευθερία εκτύπωσης ή παραγωγής και γ) την ελευθερία κυκλοφορίας ή διανομής κάθε εντύπου. Για κάθε μια από τις μερικότερες αυτές ελευθερίες, χωρίς την κατοχύρωση των οποίων η ελευθερία του τύπου γίνεται έννοια χωρίς περιεχόμενο, πρέπει να λεχθούν τα εξής:

A. Ελευθερία έκδοσης υπάρχει όταν κάθε άτομο είναι ελεύθερο να εκδίδει οποιοδήποτε έντυπο, χωρίς να απαιτείται η συνδρομή στο πρόσωπό του ορισμένων προσώπων ή να εξαρτάται η έκδοση από άδεια οποιασδήποτε αρχής. Την ελευθερία αυτή κατοχυρώνει κατά βάση το ισχύον Σύνταγμα με το άρθρο 14 παρ. 2 εδ. β', που ορίζει ότι «η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται».

B. Η ελευθερία εκτύπωσης ή παραγωγής προϋποθέτει ότι θα είναι κατ' αρχήν ελεύθερη η ίδρυση τυπογραφείων (ώστε να μην εξαρτάται από την ανεξέλεγκτη κρίση της αρχής), καθώς και ότι θα είναι ελεύθερη η άσκηση του επαγγέλματος του τυπογράφου. Όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί αντισυνταγματική η εξάρτηση της ίδρυσης τυπογραφείου από τη συνδρομή ορισμένων συνθηκών υγιεινής για την προστασία των εργαζομένων σε αυτό, αλλά ούτε και η θέσπιση γενικών προσόντων για την άσκηση του επαγγέλματος του τυπογράφου, όπως είναι η συμπλήρωση ελάχιστου ορίου ηλικίας, επειδή το επάγγελμα είναι ανθυγιεινό. Αντίθετα, αντισυνταγματική πρέπει να θεωρηθεί η δημιουργία κλειστού επαγγέλματος τυπογράφων, επειδή μπορεί να απολήξει στην έμμεση παρεμπόδιση της έκδοσης εντύπων χάρις στην έλλειψη αρκετού αριθμού τυπογράφων.

⁹ Δημητρόπουλος Ανδρ. Γ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III* (2005), σελ. 239.

Γ. Η ελευθερία κυκλοφορίας και διανομής των εντύπων είναι απαραίτητη για να μπορούν να διαδοθούν οι ιδέες, γνώμες και στοχασμοί που περιέχονται σ' αυτά.

Κατά συνέπεια, η ελεύθερη κυκλοφορία προστατεύεται από το Σύνταγμα και το κράτος δεν μπορεί να δημιουργεί αδικαιολόγητα προσκόμματα στην πραγματοποίησή της. Τέτοια προσκόμματα μπορεί να είναι η εξάρτηση της χορήγησης άδειας διανεμητού εντύπων από τη διακριτική εξουσία της αρχής, ή ο καθορισμός από το κράτος υπέρογκων τιμών πώλησης για τα έντυπα ώστε να μην είναι προσιτά στο ευρύ κοινό, η γενική απαγόρευση της διαλάλησής τους σε δημόσιους χώρους ή η θέσπιση της υποχρεωτικής διανομής τους από πρακτορεία. Αντίθετα, δεν είναι αντισυνταγματικά μερικά άλλα μέτρα, όπως λ.χ. η απαγόρευση της διαλάλησης κατά τις ώρες κοινής ησυχίας, ή η θέσπιση ορισμένων υποχρεώσεων για τα πρακτορεία, αρκεί να μη δυσκολεύεται με αυτές η ελεύθερη διανομή και κυκλοφορία των εντύπων.¹⁰

¹⁰ Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001), σελ. 543.

3. Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΑΤΑΣΧΕΣΗΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

3.1. Το περιεχόμενο της απαγόρευσης κατάσχεσης εντύπων

Την ελευθερία του περιεχομένου του εντύπου αφορά κυρίως η απαγόρευση της λογοκρισίας και κάθε άλλου προληπτικού μέτρου (άρθρο 14 παρ. 2 εδ. 2 Συντ). Λογοκρισία είναι ο προληπτικός έλεγχος που γίνεται πριν την κυκλοφορία του εντύπου. Σκοπός της λογοκρισίας και γενικά του προληπτικού ελέγχου είναι συνήθως η προστασία της κυβέρνησης από την κριτική της πολιτικής της ή/και η καθοδήγηση της κοινής γνώμης.

Ιστορικά, ο αγώνας για την ελευθερία του τύπου ήταν κυρίως αγώνας κατά της κρατικής (και εκκλησιαστικής) λογοκρισίας. Ήδη το 1644 ο Άγγλος ποιητής John Milton δημοσίευσε το διάσημο λόγο του «Areopagitica», στον οποίο, επικαλούμενος το γενικά τότε θαυμαζόμενο υπόδειγμα των αρχαίων Αθηνών, υποστήριξε ότι η λογοκρισία αποτελούσε προσβολή για τους ενήλικες ανθρώπους και ότι το κράτος είχε περισσότερο να ελπίζει παρά να φοβάται από τον ελεύθερο λόγο. Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα καταργήθηκε η λογοκρισία στην Αγγλία. Στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η λογοκρισία συχνά επέζησε μέχρι τα μέσα ή και το τέλος του 19^{ου} αιώνα.

Στην Ελλάδα, τη λογοκρισία («προεξέταση») απαγόρευσε ήδη το σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827 (άρθρο 26). Το σύνταγμα του 1844 (άρθρο 10) ακολούθησε το υπόδειγμα του άρθρου 18 του Βελγικού συντάγματος του 1831 που απαγορεύει ρητώς, εκτός από τη λογοκρισία και την εγγυοδοσία. Έκτοτε, όλα τα ελληνικά συντάγματα απαγορεύουν ρητώς τη λογοκρισία και (από το 1864) τα προληπτικά γενικώς μέτρα. Τέτοια μέτρα, που μπορούν να επηρεάσουν το περιεχόμενο του εντύπου, είναι π.χ. η σχετιζόμενη με την επιλογή της ύλης επιβολή ειδικών φορολογικών επιβαρύνσεων ή χορήγηση ειδικών παροχών ή η κατάσχεση του εντύπου πριν την κυκλοφορία του. Η κατάσχεση επιτρέπεται μόνο μετά την κυκλοφορία και σε ορισμένες περιπτώσεις, οι οποίες θα εξεταστούν παρακάτω (§ 3.2).

Με την κατάσχεση εξισούται και απαγορεύεται η αναγκαστική εξαγορά ή επίταξη, ή και απλή αγορά όλων (ή του μεγαλύτερου μέρους) των αντιτύ-

πων ενός βιβλίου από τις κρατικές αρχές, με σκοπό να εμποδιστεί ή να ματαιωθεί η κυκλοφορία του και η πληροφόρηση του κοινού.¹¹

3.2. Η επιβολή του ειδικού περιορισμού της κατάσχεσης εντύπων

Το ειδικότερο και δραστικότερο κατασταλτικό μέτρο είναι η κατάσχεση εντύπων, η οποία απαγορεύεται είτε πριν είτε μετά την κυκλοφορία των εντύπων. Κατάσχεση εντύπων μέσω είναι η δυνατότητα της κρατικής εξουσίας να αφαιρεί αναγκαστικά από την κατοχή ορισμένου προσώπου έντυπα και να απαγορεύει την κυκλοφορία τους δεσμεύοντάς τα.¹²

Η σπουδαιότερη ομάδα ειδικών περιορισμών της ελευθερίας του τύπου αναφέρεται στην «κατ' εξαίρεση» επιτρεπόμενη κατάσχεση «παραγγελία του εισαγγελέως, μετά την κυκλοφορίαν» κατά το άρθρο 14 παρ. 3. Η «εξαίρεση» αυτή δεν ορίζει σε ποια έντυπα εφαρμόζεται. Ο «κανόνας» όμως από τον οποίο παρεκκλίνει, αφορά την απαγόρευση κατασχέσεως «εφημερίδων και άλλων εντύπων». Υπό την παλαιότερη διατύπωση είχε υποστηριχθεί από τον αρχικό συντάκτη (1864) της διατάξεως Ν.Ι. Σαρίπολο ότι από τις «έντυπες διατριβές» εξαιρούνται τα βιβλία. Ανεξάρτητα από την ιστορική ή θεωρητική ορθότητα του περιορισμού του κατασχετού στις εφημερίδες και τα παρόμοια έντυπα, η διατύπωση του ισχύοντος Συντάγματος δεν αφήνει καμιά αμφιβολία ότι περιλαμβάνει όλα τα έντυπα και δεν επιτρέπει καμιά διαφοροποίηση.

Η δυνατότητα της κατασχέσεως υπόκειται όμως σε χρονικούς, αντικειμενικούς και διαδικαστικούς όρους. Ο χρονικός όρος της κατ' εξαίρεση επιτρεπόμενης κατασχέσεως είναι ότι αυτή επιτρέπεται μόνο μετά την κυκλοφορία. Ένα έντυπο θεωρείται ότι «κυκλοφόρησε» από τη στιγμή που έγινε «δημόσιο», δηλαδή προσιπό στο κοινό (δημοσίευση). Στην πράξη «κυκλοφορία» αποτελεί η ενέργεια της αποστολής, διανομής ή πωλήσεως του εντύπου.

Αντικειμενικοί όροι είναι οι περιστάσεις υπό τις οποίες, κατά την αποκλειστική απαρίθμηση του άρθρου 14 παρ. 3, επιτρέπεται μετά την κυκλοφορία η κατάσχεση εντύπων.¹³

¹¹ Δαγτόγλου Π.Δ., *Ατομικά δικαιώματα*, τόμος Α', (2005), σελ. 584 επ.

¹² Δημητρόπουλος Ανδρ. Γ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III* (2005), σελ. 1089.

¹³ Δαγτόγλου Π.Δ., *Ατομικά δικαιώματα*, τόμος Α', (2005), σελ. 626.

Παρά τη γενική απαγόρευση, το Σύνταγμα, κατ' εξαίρεση επιτρέπει, με το άρθρο 14 § 3 εδ. β', την κατάσχεση του εντύπου μετά την κυκλοφορία, με εντολή του εισαγγελέα, στις ακόλουθες τέσσερες περιπτώσεις:

α) Για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας. Τα παλαιότερα Συντάγματα επέτρεπαν την κατάσχεση μόνο για προσβολή χριστιανικής θρησκείας, ενώ σε περίπτωση προσβολής άλλης θρησκείας, μη χριστιανικής, δε γινόταν κατάσχεση αλλά μόνο ποινική δίωξη, σύμφωνα με το άρθρο 199 του ΠΚ. Το ισχύον όμως Σύνταγμα εξομοιώνει με τις χριστιανικές και τις άλλες «γνωστές θρησκείες», επιτρέποντας την κατάσχεση σε περίπτωση προσβολής τους. Οι έννοιες της θρησκείας και της «γνωστής θρησκείας» είναι εδώ οι ίδιες με εκείνη του άρθρου 13 Συντ.¹⁴ Δεν επιτρέπεται ποτέ η κατάσχεση εφόσον πρόκειται για προσβολή μη γνωστής θρησκείας, η οποία άλλωστε εξαιρείται από τη συνταγματική προστασία και του άρθρου 13 Συντ. Προσβολή της θρησκείας συντελείται με καθύβριση αλλά όχι μόνο. Η προσβολή της θρησκείας δεν πραγματώνεται μόνο με αξιόποινη πράξη.¹⁵

Δέον να παρατηρηθεί στο σημείο αυτό ότι οι ειδικοί περιορισμοί που αφορούν στην ελευθερία του τύπου δεν δύνανται να εφαρμοστούν για τα έντυπα που είναι κατά κύριο λόγο έργα επιστήμης ή τέχνης (ν. 3060/1931). Και αυτό γιατί η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης (άρ. 16 § 1 Συντ) δεν υπόκειται σε ειδικούς περιορισμούς. Στην υπόθεση Μ. Ανδρουλάκη (Απόφ. Μον. Πρ. Αθ. 5208/2000) ζητήθηκε να απαγορευτεί προσωρινά η κυκλοφορία και διάθεση του βιβλίου του «Μ^v – Γυναικείο αντιμυθιστόρημα», γιατί περιλαμβάνει καθυβριστικές του θρησκευάτος και άσεμνες περικοπές, με αποτέλεσμα οι αιτούντες να υφίστανται προσβολή της προσωπικότητάς τους, ως προς την εκδήλωσή της, που αφορά το θρησκευτικό τους συναίσθημα. Το δικαστήριο καταλήγει να κατατάξει το βιβλίο του Μ. Ανδρουλάκη στα λογοτεχνικά έργα και να θεωρήσει αβάσιμη την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων περί κατάσχεσης του βιβλίου.¹⁶

β) Για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η περίπτωση αυτή δεν υπήρχε στο Σύνταγμα του 1927 που καθιέρωνε το πολί-

¹⁴ Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001), σελ. 547.

¹⁵ Δημητρόπουλος Ανδρ. Γ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III* (2005), σελ. 244.

¹⁶ Απ. Μον.Πρ.Αθ. 5208/2000, βλ. και ν. 5060/1931.

τευμα της αβασίλευτης δημοκρατίας, ενώ στο Σύνταγμα του 1952 χωρούσε κατάσχεση για προσβολή του προσώπου όχι μόνο του βασιλέως, αλλά και του διαδόχου και των συζύγων και τέκνων του.¹⁷

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία του τύπου όχι μόνο ως μέσου πληροφόρησης, αλλά και έκφρασης των στοχασμών και των διανοημάτων του κάθε πολίτη, επομένως –και κυρίως– και των δημοσιογράφων. Είναι επομένως δυνατή η άσκηση κριτικής που αφορά γεγονότα ή πρόσωπα και αναφέρεται στη συμπεριφορά των ασκούντων δημόσια διοίκηση κυβερνητικών ή άλλων πολιτικών παραγόντων. Στην κριτική αυτή υπόκειται και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Όρια στην άσκηση κριτικής θέτει το άρθρο 25 παρ. 3 του Συντάγματος. Δεν είναι επιτρεπτή η άσκηση κριτικής κατά τρόπο που συνιστά κατάχρηση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος, όταν δηλαδή υπερβαίνει τα όρια του καλόπιστου ελέγχου της συμπεριφοράς του κρινόμενου. Υπέρβαση των ορίων άσκησης κριτικής, δηλαδή κατάχρηση του δικαιώματος υπάρχει όταν ο γράφων τελεί εν γνώσει του ότι τα γεγονότα ή άλλα στοιχεία επί των οποίων ασκείται η κριτική είναι αντικειμενικώς ψευδή. Όταν υπάρχει κατάχρηση του δικαιώματος κριτικής παύει και η συνταγματική προστασία.¹⁸

Στην «υπόθεση Ελεύθερος Τύπος» (Α.Π. Τμήμα Ε' 219/1987) οι συντάκτες της εφημερίδας κρίθηκαν ένοχοι για καθύβριση του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρ. 168 § 2 ΠΚ). Στο εν λόγω δημοσίευμα με τίτλο «Κομπλεξική κακία της Προεδρίας», ασκείται κριτική στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Χρ. Σαρτζετάκη για την αφαίρεση του αυτοκινήτου του προηγούμενου Προέδρου της Δημοκρατίας.¹⁹

Οι εκδότες της εφημερίδας «Αυριανή» μηνύθηκαν για δημοσιεύματα αναφερόμενα στον ΠτΔ Κ. Καραμανλή για την παράνομη δήθεν ιδιοποίηση 5 εκατ. δολαρίων που του δόθηκε ως δωρεά υπέρ του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού.²⁰

γ) Για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες σχετικές με τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση

¹⁷ Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001), σελ. 547.

¹⁸ Δημητρόπουλος Ανδρ. Γ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III* (2005), σελ. 245.

¹⁹ ΑΠ., Τμήμα Ε', 219/1987, ΝοΒ 1987, σελ. 412.

²⁰ Πλημ.Αθ. 44203/1980, Το Σ. 1981, σελ. 473.

της χώρας ή που αποβλέπει στη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους. Η περίπτωση αυτή είναι ευρύτερη από εκείνη του Συντάγματος του 1952 επειδή περιλαμβάνει και πληροφορίες σχετικές με τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων της Χώρας.

δ) Για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν καταφανώς τη δημόσια αιδώς, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος. Τα άσεμνα δημοσιεύματα περιγράφονται από τα άρθρα 29-30 του ν. 5060/1931, για να χωρήσει όμως κατάσχεση πρέπει η προσβολή της δημόσιας αιδούς να είναι καταφανής.²¹

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να προσδιορίσουμε εννοιολογικά την έννοια του άσεμνα. Έχουν διατυπωθεί 3 απόψεις σχετικά με αυτό. Η πρώτη είναι η αντικειμενική. Σύμφωνα με αυτή, κριτήριο για να χαρακτηριστεί κάποιο έντυπο άσεμνο είναι η αντίληψη του κοινού, του μέσου πολίτη. Η δεύτερη άποψη είναι η υποκειμενική. Σύμφωνα με αυτή, άσεμνο χαρακτηρίζεται ένα έργο όταν αυτό προκύπτει από το σκοπό και την πρόθεση του συγγραφέα. Τέλος, η μικτή άποψη – θεωρία, η οποία διαμορφώθηκε από το Ομοσπονδιακό δικαστήριο στη Γερμανία, θεωρεί άσεμνο κάθε δημοσίευμα που είναι πρόσφορο να προκαλέσει γενετήσιες απρέπειες ανεξάρτητα από τα κίνητρα του δράστη.²²

«Άσεμνο» σημαίνει παρμένο καθ' εαυτό, εκείνο που προσβάλλει τη «σεμνότητα». «Σεμνότης πάλι είναι μια αξία της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των έργων της που έχει αυτό το χαρακτηριστικό: ότι δεν προσβάλλεται με κάθε τι που δεν την πραγματώνει. Ανάμεσα στο σεμνό και το άσεμνο υπάρχουν δυνητικά αντικείμενα αυτού του είδους της αξιολόγησης, που δεν είναι πράγματι ούτε το ένα ούτε το άλλο. Άσεμνο είναι όχι κάθε τι μη σεμνό αλλά το εκ διαμέτρου αντίθετο της σεμνότητας, εκείνο που ενέχει μια ολοκληρωτική και προκλητική άρνησή της. Έτσι, θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει το άσεμνο ως μια οριακή έννοια, αφού αναφέρεται κατά την ουσία της πάντοτε σε ένα σημείο – όριο, μιας διαδοχής αντικειμένων τέτοιο, ώστε η υπέρβασή του,

²¹ Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001), σελ. 548.

²² Καίσαρης, *Η έννοια του άσεμνου κατ' άρθρο 29 Ν. 5060/1931*.

και μόνο αυτή, να συνεπάγεται και την πραγμάτωσή της με την προσβολή πια και όχι απλή άρνηση της σεμνότητας.²³

Χαρακτηριστικό νομολογιακό παράδειγμα (ΑΠ 1019/1986) αποτελεί η έκδοση περιοδικού που προσέβαλε καταφανώς και βάναισα το αίσθημα της αιδούς του μέσου κοινωνικού ανθρώπου, αφού περιελάμβανε τις φωτογραφίες γυμνών γυναικών σε άσεμνες στάσεις, ενώ οι εκδότες του γνώριζαν ότι το περιεχόμενό του δεν είναι έργο τέχνης ή επιστήμης και ότι ασκούσε φθοροποιό επίδραση με τη διερέθιση των γενετήσιων πόθων και τη διέγερση της νοσηρής φαντασίας των αναγνωστών, με σκοπό την κερδοσκοπία.²⁴

²³ Ανδρουλάκη, *Άσεμνο και ποινή σήμερα*, σελ. 213.

²⁴ ΑΠ 1019/1986, Πoin.Χρον. 1986, σελ. 912.

4. Η ΚΑΤΑΣΧΕΣΗ ΕΝΤΥΠΩΝ ΜΕ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

4.1. Τα ασφαλιστικά μέτρα ως ειδική διαδικασία

Τα ασφαλιστικά μέτρα αποτελούν μορφή προσωρινής δικαστικής προστασίας, η οποία κατοχυρώνεται συνταγματικά στο αρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Η παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας αποτελεί γενική αρχή και του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία αντλείται από τις κοινές στα κράτη-μέλη συνταγματικές παραδόσεις και στηρίζεται στα άρθρα 6 και 13 ΕΣΔΑ.²⁵

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων είναι η ύπαρξη επικείμενου κινδύνου ή επείγουσας περίπτωσης (άρ. 682 παρ. 1 ΚΠολΔ). Σκοπός των ασφαλιστικών μέτρων είναι «η διασφάλιση των αμφισβητούμενων δικαιωμάτων των διαδίκων προς αποτροπή του επικείμενου κινδύνου ως την οριστική κρίση της διαφθοράς ή η προσωρινή ρύθμιση νομικής καταστάσεως λόγω συνδρομής επείγουσας περιπτώσεως.²⁶ Στην πράξη τα ασφαλιστικά μέτρα έχουν πολύ μεγάλη σπουδαιότητα, γιατί χαρακτηρίζονται από ταχεία και εύκαμπτη διαδικασία αντιμετωπίζοντας άμεσα τα προβλήματα της καθημερινότητας. Ο δικαστής δεν υποχρεούται να διατάξει το ασφαλιστικό μέτρο που του ζητείται. Μπορεί να επιλέξει ο ίδιος αυτό που εκείνος θεωρεί ως το καταλληλότερο για την κρινόμενη περίπτωση (άρ. 692 § 1 ΚΠολΔ).²⁷

Τα ασφαλιστικά μέτρα δεν οδηγούν σε πλήρη ικανοποίηση του δικαιώματος (άρ. 692 § 4 ΚΠολΔ) και ισχύουν προσωρινά χωρίς να επηρεάζουν την κύρια δίκη (άρ. 695 ΚΠολΔ). Λόγω της ύπαρξης αυτών των φραγμών, ο ενδιαφερόμενος δεν παραμένει στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, αλλά προχωράει και στην άσκηση τακτικής αγωγής. Τα ασφαλιστικά μέτρα, λόγω της ταχύτητας εκδίκασης της υπόθεσης, δεν προσφέρουν τις αυτές οικονομικές εγγυήσεις ορθής κρίσεως που προσφέρει η τακτική διαδικασία.

Ως μορφή προσωρινής δικαστικής προστασίας τα ασφαλιστικά μέτρα έχουν παρεπόμενο χαρακτήρα και πάντοτε συνδέονται τελολογικώς με την

²⁵ Κεραμέας – Κονδύλης – Νίκας, *Ερμηνεία ΚΠολΔ*, σελ. 1319 επ.

²⁶ Κεραμέας – Κονδύλης – Νίκας, *Ερμηνεία ΚΠολΔ*, σελ. 1320.

²⁷ Τζιφρας, *Ασφαλιστικά μέτρα* (1985), σελ. 50.

κύρια αγωγή, η οποία είναι εκκρεμής ή της οποίας αναμένεται η έναρξη. Τα ασφαλιστικά μέτρα συνδέονται τελολογικώς και με το ασφαλιστέο ουσιαστικό δικαίωμα, το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της κύριας διαγνωστικής δίκης.²⁸

4.2. Οι προϋποθέσεις επιβολής ασφαλιστικών μέτρων για την κατάσχεση εντύπων

Αν και από τις γενικές διατάξεις περί ασφαλιστικών μέτρων δεν προκύπτει κάποια ειδική μεταχείριση σε θέματα τύπου, γίνεται εν τούτοις δεκτό ότι σε περίπτωση προσβολής απόλυτων δικαιωμάτων όπως π.χ. το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι δυνατή η παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας.²⁹

Η προστασία της προσωπικότητας απορρέει από το συνδυασμό των άρθρων 57, 914 και 59 ΑΚ. Η προσβολή της προσωπικότητας θα πρέπει να είναι παράνομη. Η συμπεριφορά είναι παράνομη, όταν είναι απαγορευμένη από το νόμο ή όταν προκύπτει ότι η έννομη τάξη στη γενική της συγκριτική εκτίμηση αποδίδει μείζονα σημασία στο προσβαλλόμενο δικαίωμα. Αυτή η συμπεριφορά του τύπου εισχωρεί στην προσωπικότητα του ατόμου, διακωμωδεί το άτομο και υποτιμά στοιχεία της προσωπικότητάς του.³⁰

Πταίσμα απαιτείται όταν θεμελιωτικός κανόνας της ευθύνης είναι τα άρθρα 914, 919 και 920 ΑΚ και όχι όταν θεμελιωτικός κανόνας είναι το άρθρο 59 ΑΚ. Στην τελευταία περίπτωση δεν απαιτείται η ύπαρξη πταίσματος του δράστη για τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης.³¹

Ως προς την επιβολή ασφαλιστικών μέτρων εναντίον μέσων μαζικής ενημέρωσης τα ελληνικά δικαστήρια είναι ιδιαίτερα διστακτικά. Η πλειοψηφία της νομολογίας δέχεται ότι δεν μπορεί να διαταχθεί ως ασφαλιστικό μέτρο η απαγόρευση κυκλοφορίας βιβλίου που περιέχει ανακριβή πραγματικά περιστατικά και προσβάλλει την προσωπικότητα, γιατί κάτι τέτοιο ισοδυναμεί με κατάσχεση εντύπου, η οποία αντίκειται στο Σύνταγμα. Πάντως, έχουν εκδοθεί και αντίθετες αποφάσεις, οι οποίες διατάσσουν την απαγόρευση κυκλοφορίας του εντύπου.³²

²⁸ Κεραμέας – Κονδύλης – Νίκας, *Ερμηνεία ΚΠολΔ*, σελ. 1920.

²⁹ Καράκωστας Ι.Κ., *Το δίκαιο των ΜΜΕ* (1998), σελ. 238.

³⁰ Σταθέα, *Ερμηνεία του νέου νόμου περί τύπου 2243/94* (1996).

³¹ Χαμηλοθώρης, *Ασφαλιστικά μέτρα* (2000), σελ. 304.

³² Καράκωστας Ι.Κ., *Το δίκαιο των ΜΜΕ* (1998), σελ. 239.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το ισχύον Σύνταγμα στο άρθρο 14 προστατεύει ρητά την ελευθερία του τύπου απαγορεύοντας τα προληπτικά μέτρα και επιτρέποντας τα κατασταλτικά –όπως είναι η κατάσχεση εντύπων– μόνο σε ρητά αναφερόμενες στο Σύνταγμα περιπτώσεις μετά πάντοτε από την κυκλοφορία των εντύπων και σύμφωνα με τη διαδικασία που ορίζει ο συντακτικός νομοθέτης.

Τα ασφαλιστικά μέτρα αποτελούν μορφή προσωρινής δικαστικής προστασίας που θεμελιώνεται στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Στο κεφ. 2 του ΚΠολΔ που περιλαμβάνει τις ρυθμίσεις για τα ασφαλιστικά μέτρα δεν υπάρχει ειδική πρόβλεψη για τον τύπο. Είναι παρ' όλα αυτά δυνατό, σε περίπτωση σοβαρής προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων, να ζητηθεί άρση αυτής της προσβολής και παράλειψή της στο μέλλον με ταυτόχρονη αυτοπρόσωπη ενέργεια. Σύμφωνα όμως με το άρθρο 732 ΚΠολΔ πρέπει το μέτρο που θα διατάξει το δικαστήριο ως ασφαλιστικό μέτρο να είναι πρόσφορο για την εξασφάλιση, διατήρηση ή ρύθμιση της κατάστασης ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά.

6. ΠΕΡΙΛΗΨΗ, ΛΗΜΜΑΤΑ

«Η κατάσχεση εντύπων με ασφαλιστικά μέτρα»

Το ισχύον Σύνταγμα, προστατεύοντας την ελευθερία του τύπου, απαγορεύει ρητά (άρ. 14 § 3) την κατάσχεση εντύπων. Στην απαγόρευση αυτή προβλέπονται περιοριστικά τέσσερεις εξαιρέσεις, οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα επιβολής ειδικά για τις περιπτώσεις αυτές του ειδικού περιορισμού της κατάσχεσης. Η διαδικασία που προβλέπεται για την κατάσχεση εντύπων είναι αυστηρή. Η επιβολή ασφαλιστικών μέτρων μπορεί να επιφέρει σημαντικούς περιορισμούς στην ελευθερία του τύπου και υπάρχει σοβαρός κίνδυνος καταχρηστικής άσκησης του εν λόγω δικαιώματος. Γι' αυτό πρέπει να διατάσσεται επιβολή τέτοιων μέτρων μόνο στις εξαιρετικές περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος και σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

- κατάσχεση
- έντυπο
- ασφαλιστικό μέτρο
- ελευθερία
- τύπος
- δικαίωμα.

«The confiscation of publications by use of restraining measures»

The Constitution currently in action strictly prohibits the confiscation of publications in order to preserve the freedom of press (α. 14 § 3). This prohibition involves four exceptional cases, which provide to the constitutional legislator the potential to impose confiscation. The procedure of such a measure is very strict. The procedure of such a measure is very strict. Imposing restraining measures may affect the freedom of press and, therefore, such enforcement could be characterized as an abuse of a right. Consequently, restraining measures should be imposed on special occasions arranged by law and only when essential.

- confiscation
- publication
- restraining measure
- freedom
- press
- a right

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρουλάκης Ν.Κ., *Άσεμνο και Ποινή σήμερα*, Ποινικά Χρονικά, Τόμος ΛΓ'.
- Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (2001).
- Δαγτόγλου Π.Δ., *Ατομικά δικαιώματα*, τόμος Α', (2005).
- Δημητρόπουλος Ανδρ. Γ., *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III* (2005).
- Καίσαρης Π.Α., *Η έννοια του άσεμνου κατ' άρθρον 29 Ν. 5060/1931*, ΝοΒ (27) 1979, σελ. 452 επ.
- Καρακώστας Ι.Κ., *Το δίκαιο των ΜΜΕ* (1998).
- Καρακώστας Ι.Κ., *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, 3^η έκδοση (2005).
- Κεραμέας Κ.Δ. – Κονδύλης Δ.Γ. – Νίκας Ν.Θ., *Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας*.
- Σταθέας Γ., *Ερμηνεία του νέου νόμου περί τύπου 2243/94* (1996).
- Τζίφρας Παρμ. Ν., *Ασφαλιστικά μέτρα κατά τον ΚΠολΔ*, 4^η έκδοση (Αθήνα 1985).
- Χαμηλοθώρης Ι., *Ασφαλιστικά μέτρα (Θεωρία – Νομολογία – Υποδείγματα)*, τ. Α' (2000).

8. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

- Μον.Πρωτ.Αθ. 349577/1976, «Υπόθεση αγάπη και μίσος».
- Εφ.Αθ και 198/1970 ΑΠ, «Υπόθεση βιβλίου: Το αρμένισμα».
- Μον.Πρωτ.Ηρακλ. 345/1979, ΝοΒ 1979, σελ. 1362, «Υπόθεση απομνημονευμάτων καπετάν Μαντουβά».
- Πλημ.Αθ. 44203/1980, Πλημ.Αθ., Το Σ. 1981, σελ. 473, «Υπόθεση Αυριανή – Καραμανλή».
- Α.Π. (ολομ.) 285/1998 ΝοΒ (36) 1998, σελ. 774, «Υπόθεση Σαρτζετάκη στη Σύρο».
- Α.Π. 1019/1986, Ποιν.Χρον. 1986, σελ. 912, «Υπόθεση άσεμνων δημοσιευμάτων».
- Μον.Πρωτ.Αθ. 8064/1986, ΝοΒ (35) 1987, σελ. 403, «Υπόθεση τύπος – προσωπικότητα – ασφαλιστικά μέτρα».
- Μον.Πρωτ.Αθ. 5208/2000, «Υπόθεση Ανδρουλάκη», Το Σ. 2000, σελ. 543 επ.
- Μον.Πρωτ.Θεσ. 18134/1998, «Υπόθεση Λεξικού Μπαμπινιώτη (Βούλγαρος)».
- Μον.Πρωτ.Θεσ. 24742/1998, «Υπόθεση Λεξικού Μπαμπινιώτη (Πόντιος)».
- Ολ.ΑΠ 13/1999, «Υπόθεση Λεξικού Μπαμπινιώτη (Βούλγαρος)», ΝοΒ 48 (2000), σελ. 447 επ.
- ΑΠ 219/1987 τμήμα Ε', ΝοΒ 1987, σελ. 412, «Υπόθεση Σαρτζετάκη κατά Ελεύθερου Τύπου».
- ΑΠ, Τμ. Ε' 458/1987, ΝοΒ 1987, σελ. 1433, «Υπόθεση Εφημερίδα Βραδινή».
- Μον.Πρωτ.Αθ. 22338/1996, «Υπόθεση Μελωδίες από άλλες εποχές», ΝοΒ 45 (1997), σελ. 73 επ.

9. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ